

GOVORNI NASTOPI V OSEMLETKAH

Učni načrt za slovenščino navaja tudi *govore*. Mišljene so kratke pripovedi iz življenja in doživljanja učencev samih. Predavanja namreč ne smejo biti izključno vezana na predpisano obvezno čtivo, temveč si lahko vsak učenec, zlasti na višji stopnji, sam izbere poljubno témo. To sprožijo in žele včasih tudi učenci sami. Zakaj jim ne bi predavanj, ki izhajajo iz njihovega zanimanja in doživljanja, dovoljevali? Saj mora biti po načelih sodobne šole dijak v razredu kar najbolj sproščen, nikakor pa se ne sme počutiti utesjenega zgolj na določene predpise, ki naj jih slepo izpolnjuje. Saj je stara šola prav v tem največ grešila, da je dijaka odrezala od življenja in ni dovoljevala, da bi vsakdanje življenje, polno zanimivosti, ki sicer doma pretresajo učenca duševnost, pljuskało v šolo in jo motilo. Nova šola pa skuša šolo življenju kar najbolj približati, tako da bi šolska vzgoja življenje spremljala ali vsaj dijake nanj pripravila. Ravno pri slovenskem pouku je za živ in ploden stik z življenjem in doživljanjem učencev zunaj sivih sten obilo prilike ob govornih nastopih, posebej pri prosto izbranih témah. Tu nam učenec v krajši (petminutni) pripovedi lahko poroča o kakem doživljanju v šoli ali izven nje, v mestu ali na deželi, med poukom ali med počitnicami, iz sodobnosti ali iz preteklosti (iz otroških let), o doživetju v družinskem, javnem, športnem in zabavnem življenju, pri kmečkem delu, v obrtniški delavnici ali v industrijskem obratu, s sprehodov, izletov in taborjenj, z odrskih predstav, iz lepih knjig in filmov. Tu zveš lahko zanimiv, napet, vever ali pretresljiv dogodek, ki mu je bil učenec priča, in njegovo sodbo o njem. Tudi tak nastop ocenimo in naj bi ga ocenili pri vsakem dijaku vsaj enkrat v polletju, četudi je vaja v svobodnem govorništvu, ker si je témó učenec sam izbral ali pa mu jo je dalo neposredno doživetje, ki ga želi sporočiti tudi razredu. Tako učenec nastopi kot govornik in zaradi mikavne vsebine zajame ves razred. V vsakem razredu so seveda ob navdušenih govornikih tudi učenci, ki jih moramo k temu šele pritegniti in jih včasih skoraj siliti. Različna je mera sramežljivosti, obzirnosti in odgovornosti, ki jo čutijo pri tem. Potrebna pa je tudi razpoloženost, ker gre za čustvene in miselne poudarke ter za živahen zunanji nastop. Ob začetku leta napovemo te obvezne pripovedi za vsakogar, potem pa naj se učenci sami priglašajo po razpoloženju in doživljanju. Govoru seveda sledi kritika in pogovor o vsebini in jeziku. Medsebojen stik med učenci in poveza med učiteljem in učencem ob takih nastopih sta samo koristna. Za (petminutne) pripovedi se učenci ne pripravljajo mnogo, pač pa za daljše referate ali govore, ki so jim sami izbrali téme. Tu dopuščamo, da si zapišejo nekaj miselnih točk in se med nastopom včasih nanje ozro, da teče govor nemoteno, kolikor mogoče brez stokanja in zatikanja. V današnjem času nasploh in v naši družbeni ureditvi še posebej se mora vsakdo bolj ali manj udeleževati javnega, strokovnega, kulturnega in političnega življenja. Zato je ena najpomembnejših nalog obvezne osemletke, da mlade ljudi navaja k samostojnemu in uglajenemu nastopanju ter lepemu in smiselnemu izražanju.

Etbin Bojč

POLHARSKO IMENOSLOVJE

Pólšja lov ali *lov na pólhe* ni le slovenska narodopisna posebnost, temveč važna znamenitost iz socialne zgodovine in zgodovine prava. Kostanjeviška, pleterska, kočevska, soteška in gotovo še katera druga gospoščina s prostranimi bukovimi in hrastovimi gozdovi so imele na svojih tleh organizirane *pólharske skupnosti* ali *pólharščine*, ki glede svojega ustroja zelo spominjajo na skupnosti podložnih vinogradnikov po gorskem pravu, ki só se imenovala sgorščine. Polharska gospoščina je izkoriščala svoj regal pólšjega lova zelo dobičkonosno, tako da je razdelila svoje gozdove na lovišča ali okrožja, lovišča pa na polharske odseke, ki jih je spomladi, v Kostanjevici na primer v torek po binkoštih, dajala v eno- ali večletni zakup. Zakupnik polharskega odseka se je imenoval *pólhar -ja m.* V grajski pisarni so ga vpisali v poseben pólharski vpisnik.

Svoji gospoščini je dajal polhar polharino v kožicah ali pa v živih poljih. Imenovali so jo *polšnina -e* ž. Ta davščina v naravi je znašala največkrat desetino ostvarjenega pólšjega ulovka, včasih pa — tako nekaj časa v kostanjeviški gospoščini — pet živih polhov od polharskega odseka. V virih omenjajo polšnino najraje skupaj z žirovino. Zelo sta bili cenjeni *pólhova mast* in *pólšja kožica*. Še dandanes sodi h kranjski ljudski noši kučma, narejena iz ustrojjenih pólšjih kožic, *pól-*

hovka -e ž. Polšje meso so imenovali vobče *polšina* -e ž ali *polšétina* -e ž, vendar so ponekod s tema besedama označevali tudi polšje kože (Pleteršnik II 133). Besedo *polšina* -e ž je treba ločiti od dvojnice *pólšina* -e ž (das Billichloch), ki ji pravijo tudi *pólševina* -e ž. Ker je *pólšina* v virih die Billichgrube, so jo večkrat napačno prevajali z besedama **polšja jama*. Gre pa res za jama v zemlji, v kateri je bila zagrebena past, imenovana *pólšnica* -e ž. Ko je polh, išoč dupline, zlezal pri pestu v polšnico, ni mogel več na plan, ker so mu branili naokoli ob pesto nabiti žebli, katerih konice so molele navzdol in navznoter. *Pólšino* je polhar lahko zastavil za dolg, vendar mu jo je moral upnik vrniti v istem stanju, brž ko je bil dolg poravnat. Pravni spori o *pólšinah* so se tako kopičili, da so polharske gosposčine osnovala posebno *pólharsko sodstvo*.

Zaradi razsoje teh tožb so namreč gosposčine ustrojile posebno kmetsko ljudsko sodišče, pri katerem je imel podložni kmet kot registrirani polhar svojo posebno izključno podsodnost v vseh stvareh, ki so zadevale polšjo lov in polharščino. Pri nas sta se za to posebno ljudsko sodišče po krivem udomačila nepravilna naziva **polšji sod* in **polšja pravda*, s katerima so dobesedno prevedli starinski nemški termin »Billichrecht«. Ker se ni sodilo polhom, niti niso sodili polhi, marveč so ljudski sodniki, predvsem polharji, sami sodili svojim tovarišem, ki so se pravdali, se temu ljudskemu sodišču prilaga pač le ime *pólharska pravda*. Kakor na gorskem pravnem dnevu gorski sodnik podobno je na polharskem pravnem dnevu polharski sodnik predsedoval pravdi, vtem ko so bili za prisodniško mizo dvanajstih sodovcev predvsem člani polharščine, če pa teh ni bilo dovolj, stalni člani gornega starestinstva sodovcev. Samó v Pleterjah je bila polharščina tako do kraja organizirana, da so bile polharske pravice samostojne, se pravi ločene od kvatrnih več ali pa gorskih pravn. Sodbe in drugi izidi polharskih pravnih sporov so se v Pleterjah vpisovali v gosposčinsko sodno knjigo v obliki posebnih polharskih zapisnikov. V drugih gosposčinah so o polharskih tožbah in njih izidu poročali kar v rednih zapisnikih o spomladanskih kvatrnih večah, ker ondod sploh niso sestavljali posebnih miz (porot), zasedenih s polharji kot prisodniki, marveč je redno kar večevna ali pa gorska porota sodila kot polharska pravda o vseh tekočih polharskih pravnih primerih, le da so vanjo kooptirali nekoliko neprizadetih članov polharščine.

Polharske pravde so si lastile pravico, soditi *pólšjim tatovom*. Tátu odvzeti ulovek so polharske pravde zmeraj prisodile okradencu. Ohranjen nam je zapisnik o tožbi zaradi razžaljenja časti, češ da je rekel toženi polharski zakupnik tožniku, da je polšji tat, ko ga je zalotil pri svojih *pólšinah*. Polharska pravda je razsodila, da morata oba spornika plačati vsak eno marko kazni in da naj ostaneta vsak pri svojih časti, se pravi, da naj se poravnata, tožnik, ker se proti očitku tatvine ni pri priči v bran postavil, toženec pa, ker tožniku ni odvzel klobuka v dokaz storilstva.

Francé Goršič

POSEBNOSTI ZORČEVEGA JEZIKA

Ko sem zbiral gradivo za slovar slovenskega knjižnega jezika, ki ga pripravlja SAZU, in pri raznih pisateljih iskal besede, ki jih Pleteršnik nima ali pa so se mi zdele važne zaradi nenavadne zveze, sem prav užival ob prebiranju Zorčevega najobširnejšega dela, štirih zvezkov Belih menihov. V teh knjigah je jezik tako izpiljen, tako bogat z lepimi domačimi izrazi in izreki, da se mi zdi umestno opozoriti nanj vse, ki ljubijo pristno ljudsko izražanje in skrbno izlikano slovenščino.

1. Prva stvar, ki bralca iznenadi, je neverjetno pogosta raba rime, aliteracije in asonance. Nekaj primerov sem si med branjem izpisal; ne vseh — a vendar se mi jih je nabralo kakih 160. Nekateri stavki imajo obliko pregovora in so vsaj deloma vzeti iz resnične ljudske govornice. Naj jih nekaj navedem: Mlade kosti — močne pesti. Mir, če ne bo dir! Če bolnik umrje, je kriv zdravnik, če okreva, je pomagal svetnik. Prvi dan je sejem za mladiče, drugi dan za dekljice in tretji dan za hudiče. Spanec je bolji kot žganec. Kdor se poroči, se v križe položi. Zakon ni igrača: spred je ovčka, zad je kača. Ko oves kaže lat, mine glad. Kdor obupuje, ne zmaguje. Mi orat, grad spat; mi kosit, grad pa pit!

2. Kako sočen je Zorčev jezik, sem opazoval na primerih, kadar se je pisatelj spretno izogibal prenavadnim besedam za reči in odgovoriti, ampak je poiskal povsem drug, po vsebini polnejši izraz. Primerov je brez števila: »Morda se bodo